

УДК 378.123

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

©Васильєва І.Г.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Васильєва Ірина Григорівна: ORCID: 0000-0002-6320-6239; vasileva@uipa.edu.ua;
кандидат філософських наук, проректор із науково-педагогічної роботи Української інженерно-педагогічної академії; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна

У статті розглядаються особливості діяльності викладача вищої школи в умовах персоналізації сучасної освіти. У статті виділяються елементи, що забезпечують організацію і впровадження персоналізації навчально-виховного процесу у ВНЗ; доведено, що визначальною педагогічною умовою персоналізації освітнього процесу у вищій школі виступає персоналізація діяльності викладача, втілена в побудову авторської педагогічної системи. Ця система в свою чергу виростає на основі розвиненої професійної самосвідомості викладача і втілюється в практиці професійно-педагогічного співробітництва зі студентами в освітньому процесі ВНЗ. Персоналізація навчальної діяльності на сучасному етапі політичного і громадського життя суспільства – одна із загальноосвітніх тенденцій розвитку освіти, що орієнтує освітній процес на розвиток і становлення стосунків учасників освітнього процесу, що ґрунтуються на повазі прав кожної людини; збереженні і зміцненні їх здоров'я, почутті власної гідності, реалізації особистого потенціалу.

Ключові слова: персоналізація сучасної освіти, персоналізація діяльності викладача, авторська педагогічна система, модульно-рейтингова технологія навчання, емоційний комфорт, технологія рефлексивного навчання.

Васильєва І.Г. «Особенности деятельности преподавателя высшей школы в условиях персонализации современного образования»

В статье рассматриваются особенности деятельности преподавателя высшей школы в условиях персонализации современного образования. В статье выделяются элементы, обеспечивающие организацию и внедрение персонализации учебно-воспитательного процесса в вузе; доказано, что определяющим педагогическим условием персонализации образовательного процесса в высшей школе выступает персонализация деятельности преподавателя, воплощенная в построение авторской педагогической системы. Эта система в свою очередь вырастает на основе развитой профессионального самосознания преподавателя и воплощается в практике профессионально-педагогического сотрудничества со студентами в образовательном процессе вуза. Персонализация учебной деятельности на современном этапе политической и общественной жизни общества - одна из общемировых тенденций развития образования, ориентирует образовательный процесс на развитие и становление отношений участников образовательного процесса, основанных на уважении прав каждого человека, сохранении и укреплении их здоровья, чувстве собственного достоинства, реализации личного потенциала.

Ключевые слова: персонализация современного образования, персонализация деятельности преподавателя, авторская педагогическая система, модульно-рейтинговая технология обучения, эмоциональный комфорт, технология рефлексивного обучения.

Vasilyeva I.G. "Peculiarities of the professional activity of the higher school teacher in the conditions of personalization of modern education"

The research deals with the peculiarities of the professional activity of the higher education teacher in the conditions of personalization of modern education. The article highlights the elements that ensure the organization and implementation of personalization in the teaching and learning process

of higher educational institutions; it is proved that the personalization of the teacher's activity, embodied in the construction of an author's pedagogical system, is a decisive educational provision for the personalization of the teaching and learning process in higher education. This system, in turn, is based on a well-developed professional self-knowledge of the teacher and is embodied in the practice of professional-pedagogical cooperation with students within the educational process at university. Personalization of educational activities at the current stage of political and social life is one of the global trends in the development of education that orients teaching and learning process towards further development and formation of relations between the participants of the educational process, based on respect for the rights of each person, preservation and strengthening of their health, self-esteem, and realization of personal potential.

Keywords: personalization of modern education, personalization of teacher's activity, author's pedagogical system, modular rating technology of teaching, emotional comfort, reflexive learning technology.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ефективний розвиток економіки, її перехід на інноваційний шлях розвитку загострюють проблеми підготовки випускників закладів вищої освіти, актуалізують необхідність реформування освіти. Інтенсивний розвиток світового ринку освітніх послуг, лідерство на цьому ринку економічно розвинених країн спонукають Україну інтегруватися у світовий освітній простір, щоб не залишитися осторонь глобалізаційних та інтеграційних процесів і не перетворитися в освітню колонію більш розвинених країн, що активно шукають ринки збуту своїх освітніх послуг.

В Україні, на жаль, зберігається тенденція до зменшення кількості студентів, на початку 2016/2017 навчального року в Україні налічувалось 1369.4 тисячі осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, це на 3,2% менше, ніж 2015/2016 року. Про це свідчать дані інформаційно-аналітичного порталу Info-light [12]. Українська статистика не дає об'єктивної інформації щодо якості освіти, але результати міжнародних досліджень свідчать про таке: серед 288 українських університетів немає жодного, який би піднявся вище 400-го рядка в глобальному рейтингу QS1, а в розрахунку на чисельність населення України має в середньому 6,35 університету на 1 млн осіб. Така кількість університетів виглядає надмірною в порівнянні з європейськими країнами.

Отже, реформування вищої освіти є вкрай необхідним, переосмислення потребують вічні питання: чому навчати (зміст навчання), як навчати (форма і методи навчання), навіщо навчати (сенс навчання), але наразі постає ще одна проблема: хто навчає?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистості викладача вищої школи досліджувалася в роботах С. Н. Батракової, В. Г. Євстратова, Н. Ф. Ільїна, Н. А. Коваль, Г. А. Лобич, Е. Ю. Пряжнікової, З. І. Рябікіної, Л. В. Хазової тощо. Формуванню професійно-педагогічної культури і майстерності присвячено роботи В. Т. Ащепкова, А. В. Барабанщикова, Є. Ф. Єсарєва, І. Ф. Ісаєва, Н. В. Кузьміна, Н. Л. Лебедік, В. І. Марєєва, С. С. Муцини, А. А. Пережогіна, І. П. Раченко, Н. А. Скрипнікова та ін. Питання мотивації й оцінки діяльності педагогів розглядалося В. Н. Аніськіним, В. А. Антроповим, В. М. Жуковим, Р. Ю. Кігель, В. В. Нотченко, Г. Б. Скок, Л. І. Черненко тощо.

Проблема взаємин викладача і студентів стала предметом дослідження Д. С. Грасмане, С. Н. Єфремова, В. О. Кан-Калік, А. Г. Ковальова, Г. А. Молодцова, В. П. Москалець, В. В. Панчук, А. А. Реан, Г. І. Хозяїнова, Т. Г. Шарухіна тощо. Вплив особистості викладача на ефективність навчального процесу у ВНЗ досліджено в роботах як вітчизняних, а саме: Б. Л. Вульфсон, Т. С. Георгієва, С. Ф. Катунської, Г. В. Мухаметзянової, Н. Д. Нікандрова, М. В. Нікітіна М. С. Сунцова тощо, так і зарубіжних учених: М. Аткін, У. Берч, Д. Брунер, Г. І. Гліффорд, І. В. Гутри, Х. Десман, А. Келлі, Ч. Кнаппер, Д. Кретхолл, Д. Майлс, Р. Пітерс, Д. Поуп, Б. Сімпсон, Д. Стіл, Ч. Темпл, Е. Торренс, П. Херст, Ю. Еванс.

Аналіз досліджень і публікацій у цій галузі показав, що проблему персоналізованого навчання та викладання досліджували Ф. Аллен, Дж. Дімартіно, Дж. Кларк, Д. Літке, К. Лопез, М. Маклалін, Дж. Талберт, Х. Салліва та інші. В Україні та Росії проблему персоналізації предметно досліджували лише декілька психологів і педагогів. Так, А. Петровський і

В. Петровський розробили психологічну концепцію персоналізації особистості [6]; А. Солоніна та В. Солонін обґрунтували поняття “персоналізація навчання”; В. Безпалько присвятив своє фундаментальне дослідження теорії й методології персоналізованої освіти [2]; І. Калошина дослідила самоосвітню діяльність студентів ВНЗ в умовах персоналізованого навчання; В. Грачов зосередив увагу на теоретичних основах персоналізації освітнього процесу у вищій школі [3].

Постановка завдання. Слід констатувати, що існує значна кількість наукових досліджень, присвячених аналізу особистості і діяльності викладача вищої школи, але проблема персоналізації розглянута не повною мірою, хоча сьогодні поставило феномен навчальної діяльності людини на одне з перших місць у виробничій та соціальній сфері життя суспільства, в освіті та культурі.

Отже, метою нашого дослідження є аналіз особливостей діяльності викладача вищої школи в умовах персоналізації сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів думка, що освіта має персоналізуватися, щоб забезпечити найповніший розвиток кожного, хто навчається, з урахуванням його домінуючих здібностей. Україномовна енциклопедія трактує персоналізацію (від лат. *persona* – особистість) як процес, у результаті якого суб'єкт одержує ідеальну представленість у життєдіяльності інших людей і може виступити в суспільному житті як особистість [13].

Український дослідник проблеми персоналізації освіти А. Петрівський тлумачить термін як процес надбання конкретною людиною загальнолюдських суспільно-значущих, індивідуально-неповторних властивостей і якостей, що дозволяють самобутньо виконувати певну соціальну роль, творчо спілкуватися, активно впливати на сприйняття людьми себе й оцінку власної особистості і діяльності [6].

Ми, слідом за В. Грачовим, вважаємо, що визначальною педагогічною умовою персоналізації освітнього процесу у вищій школі виступає персоналізація діяльності викладача, втілена в побудову авторської педагогічної системи. Ця система в свою чергу виростає на основі розвинутої професійної самосвідомості викладача і втілюється в практиці професійно-педагогічного співробітництва зі студентами в освітньому процесі ВНЗ [3].

Отже, ідея персоналізації закладена в концептуальне положення сучасної освіти про гуманізацію як про пріоритет особи в освіті, формуванні і розвитку її гуманного світогляду і творчого потенціалу [2].

Персоналізація на сучасному етапі політичного і громадського життя суспільства – одна із загальноосвітніх тенденцій розвитку освіти, що орієнтує освітній процес на розвиток і становлення стосунків учасників освітнього процесу, ґрунтованих на повазі прав кожної людини; збереженні і зміцненні їх здоров'я, почуття власної гідності; реалізації власного потенціалу. Втілення в життя концепції гуманізації дозволяє тим, хто навчається, обирати власну траєкторію навчання й відбиває вимоги Болонської декларації.

Реалізація концепції гуманізації освіти може бути зреалізована в таких напрямках:

- підпорядкованість двох систем цілепокладання: освіта як процес і результат освоєння норм, і освіта як безперервний процес становлення особи;
- інтеграція змісту освіти;
- диференційований підхід у навчанні;
- розробка, апробація і впровадження ефективних освітніх технологій;
- розвиток здібностей рефлексій тих, що навчаються;
- використання педагогічних і комунікативних технологій, що сприяють збереженню здоров'я;
- активний професійний саморозвиток викладача.

Традиційна освіта більшість із цих завдань перед собою не ставила, тому діяльність викладачів з організації освітнього процесу в рамках гуманізації освіти має деякі відмінності від традиційного і вимагає інших підходів до цілепокладання, проектування, конструювання заняття, а також до встановлення комунікацій між учасниками освітнього процесу.

О.Е. Коваленко у своїй статті «Інженерно-педагогічні кадри: нові вимоги сьогодення» зазначає, що сучасний викладач повинен володіти вміннями, які можна об'єднати в здатності вирішувати проблеми персоналізації освіти: уміти давати оцінку та прогнозувати соціально-економічні, політичні та культурні явища; досконало володіти державною мовою та уміти спілкуватись щонайменше однією з іноземних мов; уміти захищати свої права на базі чинного законодавства та демократичних принципів; уміти приймати рішення та вибирати стратегію діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей, державних, виробничих та особистих інтересів людей; бути готовим до активної участі в поліпшенні стану дозвілля, забезпеченні здоров'я людини, безпеки її життєдіяльності на підставі стратегії розвитку людства [4].

Очевидно, що реалізація таких вимог змінить і вимоги до професійної компетентності викладачів. Які ж зміни в професійній педагогічній діяльності викладача дозволять вирішити завдання гуманізації освітнього процесу у ВНЗ?

Останні проекти ГСВО мають персоналізовану спрямованість, що значно полегшує організацію освітнього процесу [11]. Заявлені компетенції припускають, що фахівець буде готовий до роботи в команді в нестандартних умовах, з урахуванням економічної ситуації в рамках правових норм. Очевидно, що така компетентність дозволить молодому фахівцеві легше знайти своє місце в житті, адаптуватися в складних економічних умовах, проявити себе не лише у вузьких рамках спеціальності. Компетенції майбутнього фахівця розділені на дві групи: загальнокультурні і професійні. Виділені загальнокультурні компетенції є універсальними і можуть формуватися в рамках будь-яких дисциплін освітніх програм. Перед викладачами ВНЗ при впровадженні проектів ГСВО постане проблема відповідальності за ці компетенції. І професійні, і загальнокультурні компетенції в проектах стандартів згруповано по модулях дисциплін. Як показує досвід роботи в Українській інженерно-педагогічній академії, професійні вміння і навички легко знаходять своїх «власників» – дисципліни, на яких вони формуються, а «розподіл» по дисциплінах загальнокультурних компетенцій – питання для розробників нових основних освітніх програм. Їм належить вписати загальнокультурні компетенції в нову структуру цілей навчання. І те, яке місце ці компетенції посядуть в освітніх і робочих програмах, може послужити показником персоналізованої спрямованості освітнього процесу підготовки фахівця у ВНЗ.

Думається, що у вирішенні цієї проблеми могла б допомогти розробка моделі фахівця з властивими йому компетенціями і матрицею відповідальності за формування цих компетенцій. Модель повинна не тільки відповідати державним вимогам, але й бути орієнтованою на задоволення вимог студента як майбутнього фахівця, якому належить працювати в світі, що постійно змінюється, і, цілком вірогідно, в непростих соціально-економічних умовах.

Із урахуванням зміни цілей змінюється і структура, і зміст робочих програм дисциплін. Цілі, як результат навчання з дисципліни відповідно до ГСВО, будуть сформульовані в термінах компетенцій. Оскільки компетенції, частіше за все, не формуються в рамках однієї теми, доцільно виділяти пов'язані між собою модулі навіть у рамках однієї дисципліни. Така структурізація неминуче спричинить зміни змісту дисципліни, оскільки компетенція – це не просто сума знань, умінь і навичок, а для її формування студенту знадобиться додаткова інформація, зміняться методичні вказівки для студентів і форми контролю.

Крім зміни структури і змісту дисципліни, модульне навчання має й інші істотні відмінності від традиційної системи навчання, а саме:

- змінюються форми спілкування викладача і студента, стаючи більш індивідуальними і паритетними;
- студент набуває більше самостійності в поєднанні з відповідальністю за власну діяльність;
- освітній процес стає більш індивідуалізованим.

У зв'язку із входженням України в систему європейських цінностей, актуальною для вузівської освіти стає не тільки модульна організація освітнього процесу, а й рейтингова оцінка досягнень студентів. Рейтинг студента – це особистісний показник його досягнень: знаючи власний рейтинг, студенти можуть планувати свою подальшу освіту відповідно до інтересів і

можливостей. Немає жодних сумнівів, що така організація освітнього процесу носить персоналізовану спрямованість.

До основоположних принципів побудови сучасної модульно-рейтингової системи можна віднести:

- відхід від поточного методу навчання;
- перенесення центру ваги на самостійну роботу;
- впровадження якісно нового методу навчання;
- посилення функції викладача-консультанта-тьютора;
- відхід від традиційних форм контролю, акцент на поточний контроль.

Усе це добре узгоджується з принципом персоналізації освіти і сприяє тому, що центр ваги педагогічної діяльності викладача ВНЗ переноситься з подання інформації і організації навчальної діяльності студентів на проектувальну діяльність. Індивідуалізація і самостійність освітнього процесу роблять необхідним розробку нового типу навчальних посібників. Це так звані навчальні посібники керуючого типу. При їхній розробці враховується багато необхідних параметрів: вихідний рівень знань, необхідний для освоєння теми, час, цілі і сутність матеріалу, можливі труднощі, матеріали для підтримки, що дозволяють студентам самостійно опанувати навчальним матеріалом, контролювати рівень його засвоєння. Слід зазначити, що така допомога може бути як електронною, так і традиційною – на паперових носіях.

Найбільшій інтеграції змісту освіти дозволяє досягти модульно-рейтингова технологія навчання, заснована на створенні міжпредметних модулів у рамках однієї освітньої програми, оснащених методиками оволодіння навчальним матеріалом і матеріалами для контролю рівня підготовки. Робота в команді викладачів різних дисциплін, об'єднаних метою формування певних компетенцій, – це ще одна відмінність у проектувальній діяльності викладачів ВНЗ в умовах персоналізації освіти.

За даними Міністерства освіти України, випускники наших вищих навчальних закладів не відстають від інших країн за показником «використання знань у стандартних ситуаціях», натомість за показником «застосування знань у нестандартних ситуаціях» виявилися серед найслабкіших. На цю невідповідність слід звертати особливу увагу при конструюванні занять. У зв'язку з цим необхідно переглянути форми і методи організації пізнавальної діяльності студентів, щоб розвивати в них уміння використовувати отримані знання в нестандартних ситуаціях, прогнозувати результати і можливі проблеми, самостійно приймати рішення [7].

Як при проектуванні курсу в цілому, так і при розробці конкретного заняття викладач стоїть перед вибором тих методів, освітніх технологій, які в більшій мірі будуть сприяти досягненню цілей.

На думку сучасних дослідників, сьогодні майстерність викладача проявляється передусім у стилі його спілкування. Ефективна взаємодія викладача і студентів – основна умова успіху і задоволеності учасників освітнього процесу. Основними рисами конструктивної взаємодії, заснованої на ідеї гуманізації освіти можна вважати:

- терпимість і стриманість;
- вміння все бачити, але виважено на все реагувати;
- перевага організаційних, а не дисциплінарних впливів, тобто заходів, спрямованих на організацію діяльності, а не корекцію поведінки;
- використання схвалення або засмучення виконанням роботи при оцінюванні діяльності студентів, що є більш ефективним, ніж констатація фактів;
- вміння швидко орієнтуватися в мінливій обстановці сучасного освітнього процесу.

Комунікативна компетентність, на відміну від компетентностей в інших компонентах педагогічної діяльності, є «експрес-методом» для визначення емоційного комфорту на заняттях, хоча і проектування, і конструювання освітнього процесу відіграють у цьому значну роль. Відсутність емоційного комфорту, незалежно від факторів, що його викликають, впливає на здоров'я як учнів, так і викладачів. Ні для кого не є секретом, що всі першокласники хочуть іти до школи і впевнені, що будуть відмінниками, на жаль, уже через рік настрої дітей, як правило, змінюється. Це ж саме можна сказати і про першокурсників. І саме персоналізація освіти допоможе розв'язати цей гордів вузол.

Загальновідомо, що між фізичним здоров'ям викладача і якістю його професійної діяльності існує прямий взаємозв'язок, і що рівень психічного (а, можливо, і фізичного) здоров'я може підвищитися, якщо викладач має чітку картину своїх психічних характеристик, чітко уявляє, до чого можуть призвести неконтрольовані прояви особистості, а отже, володіє вміннями, здатними зменшити негативний вплив на самого себе і оточуючих.

Для організації найбільш продуктивного спілкування з кожним студентом викладачам рекомендується диференціювати студентські групи за особистісними ознаками, використовуючи стандартні психологічні методики, і активно використовувати рекомендації психологів по роботі з виявленими особливостями:

- за темпераментом;
- за проявом зовнішньої комунікативності;
- за сформованістю понятійного мислення (традиційність, оригінальність);
- за самосприйняттям (адекватна оцінка своїх можливостей, невпевненість у власних силах, стриманість, дисциплінованість);
- за характерними зовнішніми контактами (суперництво, компроміс, уникнення, співробітництво) [2].

Таким чином, стає зрозуміло, що в рамках колективного навчання цілком можливе створення комфортних умов для кожного студента, а це неодмінна умова для реалізації принципу персоналізації в освіті.

Необхідним компонентом професійної діяльності викладача ВНЗ є аналіз власної педагогічної діяльності.

Самоаналіз дозволяє глибше пізнати себе як особистість і як професіонала, він орієнтований на розвиток загальної культури викладача, дозволяє встановити відповідність власної діяльності сучасним вимогам, виявити власні переваги, недоліки і можливості, виробити стратегію підвищення якості професійної діяльності. Оскільки, в педагогічних технологіях вищої освіти, що мають персоналізовану спрямованість, є і технологія рефлексивного навчання, то викладач ВНЗ повинен знати основні принципи, володіти методами самоаналізу професійної діяльності і вміти використовувати його результати для підвищення задоволеності студентів і самовдосконалення.

Висновки. Отже, допомогти викладачам ВНЗ в організації освіти, заснованою на принципах персоналізації, можуть нові технології, які використовуються на курсах підвищення кваліфікації, що дозволяє фахівцеві успішно адаптуватися до умов, що змінюються, а також знайти власний шлях удосконалення. Викладач, який володіє такими педагогічними технологіями, не тільки сприяє розвитку вільної творчої особистості студента, а й підвищує власну професійну компетентність.

Список використаної літератури

1. Белянская Е. Ю. Бердяевская концепция персонализации человека в социуме / Е. Ю. Белянская // Філософські пошуки. – 2002. – Вип. XIII. – С. 240-246.
2. Беспалько В. П. Психологические парадоксы образования / В. П. Беспалько // Педагогика. – 2000. – № 5. – С. 14.
3. Грачев В. В. Теоретические основы персонализации образовательного процесса в высшей школе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. В. Грачев. – М., 2007. – 39 с.
4. Коваленко О. Е. Инженерно-педагогичні кадри: нові вимоги сьогодення / О. Е. Коваленко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2008. – Вип. 21. – С. 8-17.
5. Кольчева З. И. Ноосферная педагогика как новая образовательная парадигма / З. И. Кольчева. – СПб., 2004. – 179 с.
6. Петровский А. В. Основы теоретической психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : ИНФРА, 1999. – 528 с.
7. Проектирование в образовательном процессе вуза: гуманитарные технологии : науч.-метод. пособие / под ред. Н. Ф. Родионовой. – СПб. : ООО «Книжный дом», 2008. – 192 с.

8. Рогова Т. В. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Тетяна Володимирівна Рогова. – Харків, 2006. – 499 с.

9. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу : монографія / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2007. – 161 с.

10. Чернова Е. Ю. Самоанализ инвариантной части педагогической деятельности : учебное пособие для преподавателей всех дисциплин / Е. Ю. Чернова // Управление качеством деятельности преподавателя : [сб. тр.] / [под ред. Г. Б. Скок]. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2008. – С. 190-273.

11. Інститут модернізації змісту освіти [Електронний ресурс] : [офіційний веб-сайт]. – Електрон. дані. – Київ, © Інститут модернізації змісту освіти, 2016-2017. – Режим доступу : <https://imzo.gov.ua/osvita/vyscha-osvita/>.

12. В Україні рекордно зменшилася кількість студентів ПТУ [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://pravda.press/news/society/v-ukraini-rekordno-zmenshilasya-kilkist-studentiv-pty--26557/?sphrase_id=48646. – Назва з екрану.

13. Персоналізація [Електронний ресурс] // Україномовна енциклопедія. – Електрон. дані – [б. м.] – Режим доступу : <http://enc.com.ua/velika-psixologichna-enciklopediya/parc-pete/104064-personalizaciya.html>.

References

1. Beljanskaja, EJu 2002, 'Berdjaevskaja koncepcija personalizacii cheloveka v sociume', [Berdyaev's concept of personalization of a person in society] *Filosofski poshuky*, iss. XIII, pp. 240-246.

2. Bepalko, VP 2000, 'Psichologicheskie paradoksy obrazovanija', [Psychological paradoxes of education] *Pedagogika*, no. 5, p. 14.

3. Grachev, VV 2007, 'Teoreticheskie osnovy personalizacii obrazovatel'nogo processa v vysshej shkole', [Theoretical bases of personalization of educational process in the higher school] *Doct.ped.n. abstract*, Moskva.

4. Kovalenko, OE 2008, 'Inzhenerno-pedahohichni kadry: novi vymohy sohodennya', [Engineering and pedagogical personnel: new requirements of the present] *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, Ukrayinska inzhenerno-pedahohichna akademiya, Kharkiv, iss. 21, pp. 8-17.

5. Kolycheva, ZI 2004, *Noosfernaja pedagogika kak novaja obrazovatel'naja paradigma*, [Noospheric pedagogy as a new educational paradigm] Sankt-Peterburg.

6. Petrovskij, AV & Jaroshevskij, MG 1999, *Osnovy teoreticheskoy psihologii*, [Fundamentals of theoretical psychology] INFRA, Moskva.

7. Rodionova, NF (ed.) 2008, *Proektirovanie v obrazovatel'nom processe vuza: gumanitarnye tehnologii*, [Designing in educational process of high school: humanitarian technologies] Knizhnyj dom, Sankt-Peterburg.

8. Rohova, TV 2006, 'Teoretychni i metodychni osnovy personalizovanoho pidkhdou v upravlinni pedahohichnym kolektivom srednoyi zahalnoosvitnoyi shkoly', [Theoretical and methodological foundations of the personalized approach in the management of the pedagogical staff of the secondary comprehensive school] *Doct.ped.n. thesis*, Kharkiv.

9. Kovalenko, OE, Bryukhanova, NO & Melnychenko, OO 2007, *Teoretychni zasady profesijnoyi pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh inzheneriv-pedahohiv v konteksti pryednannya Ukrayiny do Bolonskoho protsesu*, [Theoretical foundations of professional pedagogical training of future engineer teachers in the context of Ukraine's accession to the Bologna Process] *Ukrayinska inzhenerno-pedahohichna akademiya*, Kharkiv.

10. Chernova, EJu 2008, 'Samoanaliz invariantnoj chasti pedagogicheskoy dejatel'nosti', [Self-analysis of the invariant part of pedagogical activity: a textbook for teachers of all disciplines] in Skok GB (ed.), *Upravlenie kachestvom dejatel'nosti prepodavatelja*, Izdatel'stvo Novosibirskogo gosudarstvennogo tehničeskogo universiteta, Novosibirsk, pp. 190-273.

11. Instytut modernizatsiyi zmistu osvity 2016-2017 [Institute for the Modernization of the Content of Education 2016-2017], Kyiv, <<https://imzo.gov.ua/osvita/vyscha-osvita/>>.

12. Pravda 2017, *V Ukrayini rekordno zmenshylasya kil'kist studentiv PTU*, [In Ukraine, the number of students of vocational schools has decreased] <http://pravda.press/news/society/v-ukraini-rekordno-zmenshilasya-kilkist-studentiv-pty--26557/?sphrase_id=48646>.

13. 'Personalizatsiya' [Personalization] n.d., *Ukrayinomovna entsyklopediya*, <<http://enc.com.ua/velika-psixologichna-enciklopediya/parc-pete/104064-personalizaciya.html>>

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017р.